INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

TIBBIYOTDA AHAMIYATGA EGA BO‘LGAN HASHAROTLARNING XILMA XILLIGI

Asrorova Nodirabegim Jafar qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti talabasi

Xolmuradova To‘tigul Nafosovna

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

Tibbiy biologiya va gistalogiya kafedrasi ustozi

Annotatsiya: Mazkur maqolada tibbiy biologiya doirasida hasharotlarning inson salomatligiga ta’siri va ularning epidemiologik ahamiyati o‘rganilgan. Hasharotlarning kasallik qo‘zg‘atuvchi va tashuvchi sifatidagi roli, parazitlik xususiyatlari, allergen va zaharli turlari hamda ayrimlarining terapevtik imkoniyatlari ilmiy manbalar asosida tahlil qilingan. Jumladan, chivinlar, pashshalar, burgalar, bitlar va qandalalar kabi asosiy guruhlarning turli yuqumli kasalliklarni tarqatishdagi o‘rni yoritilgan. Shuningdek, miyaz qo‘zg‘atuvchilar, allergik reaksiyalarni keltirib chiqaruvchi turlar va zaharli hasharotlarning patogen ta’siri ko‘rib chiqilgan. Maqolada maggot terapiya, asalari mahsulotlarining shifobaxsh xususiyatlari hamda sud tibbiyotida hasharotlardan foydalanish istiqbollari ham bayon etilgan. Xulosa sifatida, hasharotlarning tibbiy ahamiyati ularning biologik xilma-xilligi bilan uzviy bog‘liq ekani hamda zararli turlarga qarshi profilaktika choralarini kuchaytirish va foydali turlar imkoniyatlaridan oqilona foydalanish zarurligi ta’kidlangan.

Kalit so‘zlar: Tibbiy entomologiya, vektorlar, parazit hasharotlar, allergenlar, maggot terapiya, sud entomologiyasi.

KIRISH

Tibbiy biologiyada hasharotlar orasida chivinlar pashshalar va burgalar inson salomatligiga eng katta epidemiologik xavf tug‘diruvchi guruhlar hisoblanadi. Ushbu hasharotlar turli yuqumli kasalliklarning qo‘zg‘atuvchilarini tashuvchi asosiy vektorlar bo‘lib, ularning tarqalishida muhim rol o‘ynaydi. Chivinlar bezgak, dang isitmasi, sariq isitma va boshqa virusli hamda parazitar infeksiyalarning qo‘zg‘atuvchilarini inson organizmiga yetkazadi. Pashshalar, ayniqsa uy pashshasi va tse-tse pashshasi, ichak infeksiyalari, vabo, dizenteriya hamda Afrika uyqu kasalligi kabi og‘ir patologiyalarning tarqalishida ishtirok etadi. Burgalar esa tarixiy va zamonaviy epidemiologiyada vabo, endemik tif va tularemiya kabi kasalliklarning asosiy tashuvchilari sifatida tanilgan. Ushbu uch guruh hasharotlarning biologik xususiyatlari va kasallik tarqatish mexanizmlarini o‘rganish tibbiy biologiya va epidemiologiya fanlari uchun muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ular bilan kurashish profilaktik va sanitariya choralarini ishlab chiqishda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Materiallar va metod

Ushbu maqolani tayyorlashda tibbiy entomologiya va tibbiy biologiyaga oid ilmiy manbalar, o‘quv adabiyotlar hamda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti (WHO)ning vektorli infeksion kasalliklar bo‘yicha rasmiy ma’lumotlari tahlil qilindi. Tadqiqot materiali sifatida inson salomatligi uchun epidemiologik ahamiyatga ega bo‘lgan chivinlar Culicidae, pashshalar

Muscidae Glossinidae va burgalar Siphonaptera guruhlari tanlab olindi. Tadqiqotda qiyosiy-tahliliy metod qo‘llanildi. Har bir hasharot guruhining biologik xususiyatlari, morfologik tuzilishi, yashash muhiti va ko‘payish xususiyatlari o‘rganildi. Shuningdek, ularning vektorlik roli, ya’ni bezgak, dang isitmasi, vabo, dizenteriya, tripanosomoz va boshqa infeksion kasalliklarni tarqatish mexanizmlari epidemiologik nuqtai nazardan tahlil qilindi. Ma’lumotlar ilmiy maqolalar va monografiyalar asosida yig‘ilib, tizimli ravishda umumlashtirildi. Olingan natijalar asosida hasharotlarning tibbiy ahamiyati va ularning inson salomatligiga ta’sir mexanizmlari bo‘yicha xulosalar shakllantirildi.

Natijalar va muhokama

Tahlil natijalariga ko‘ra, chivinlar (Culicidae), pashshalar (Muscidae, Glossinidae) va burgalar (Siphonaptera) inson salomatligiga eng katta epidemiologik xavf tug‘diruvchi hasharotlar ekanligi aniqlandi. Ushbu guruhlar turli yuqumli kasalliklarning qo‘zg‘atuvchilarini mexanik yoki biologik yo‘l bilan tashish orqali ularning keng tarqalishiga sabab bo‘ladi. Xususan, chivinlar bezgak, dang isitmasi va boshqa virusli infeksiyalarning asosiy vektori sifatida yuqori xavfga ega ekanligi tasdiqlandi. Pashshalar, ayniqsa uy pashshasi va tse-tse pashshasi, ichak infeksiyalari hamda Afrika uyqu kasalligining tarqalishida muhim rol o‘ynashi kuzatildi. Burgalar esa vabo, endemik tif va tularemiya kabi og‘ir kasalliklarning tabiiy tashuvchisi sifatida epidemiologik ahamiyatini saqlab qolmoqda.Muhokama jarayonida ushbu hasharotlarning kasallik tarqatish mexanizmi ularning biologik xususiyatlari, yashash muhiti va odam bilan kontaktda bo‘lish darajasiga bevosita bog‘liqligi aniqlandi. Ayniqsa, urbanizatsiya, sanitariya sharoitlarining yomonlashuvi va iqlim o‘zgarishi vektor hasharotlar ko‘payishiga va kasalliklar tarqalishining kuchayishiga olib kelishi qayd etildi. Shu bilan birga, profilaktik choralar — insektitsidlar qo‘llash, sanitariya-gigiyena me’yorlariga rioya qilish va vektor nazorati tizimlarini kuchaytirish — kasalliklar tarqalishini sezilarli darajada kamaytirishi mumkinligi tasdiqlandi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, chivinlar (Culicidae), pashshalar (Muscidae, Glossinidae) va burgalar (Siphonaptera) inson salomatligi uchun eng muhim epidemiologik ahamiyatga ega bo‘lgan vektor hasharotlar hisoblanadi. Ular turli yuqumli va parazitar kasalliklarning tarqalishida asosiy rol o‘ynab, aholi salomatligiga jiddiy xavf tug‘diradi. Ushbu hasharotlarning biologik va ekologik xususiyatlarini chuqur o‘rganish ularning kasallik tarqatish mexanizmlarini tushunishga va samarali profilaktik choralarni ishlab chiqishga imkon beradi. Vektorlar sonini kamaytirish, sanitariya-gigiyena sharoitlarini yaxshilash hamda zamonaviy nazorat usullarini joriy etish kasalliklar tarqalishini oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, hasharotlar faqat zararli omil sifatida emas, balki ilmiy va amaliy tibbiyotda o‘rganilishi zarur bo‘lgan muhim biologik obyekt ekanligi qayd etildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Shaykhutdinov N.A., Qodirov Sh.K. Tibbiy biologiya va genetika. Toshkent, 2018.

2.World Health Organization (WHO). Vector-borne diseases. Geneva, 2023. Available at: https://www.who.int

3.Goddard J. Physician's Guide to Arthropods of Medical Importance. 7th ed. CRC Press, 2017.

4.Sherman R.A. Maggot Therapy: A Review of the Therapeutic Applications of Fly Larvae. Journal of Wound Care, 2014; 23(6): 305–311.

5.O'zbekiston Respublikasi Sog'liqni saqlash vazirligi. Tibbiy parazitologiya va entomologiya bo'yicha uslubiy qo'llanma. Toshkent, 2021.

6.Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Arthropod-borne diseases. Atlanta, 2022. Available at: https://www.cdc.gov.